

Málo známé poštovní dokumenty minulosti

POŠTOVNÍ NOVINOVÝ ŘÁD (6)

Důležité termíny znění platného pro PNŘ z r. 1937, resp. stejné pro obě vydání, jsou uvedeny tučně; *znění upravené pro PNŘ z r. 1947, resp. zcela nová ustanovení, jsou uvedena kurzívou.*

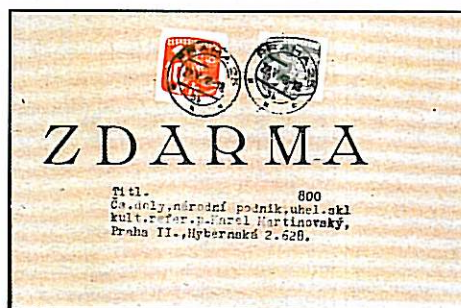
c) Způsoby zasílání novinových zásilek (novin).

Noviny se zasílají jednotlivě nebo ve svazcích, a to takto:

- jednotlivě jen v tom případě, pokud pro dodávací poštovní úřad (DPÚ) je určena pouze **jedna** novinová zásilka (nebo dvě);
- jsou-li pro DPÚ určeny **dvě** (tři) nebo více těchto zásilek, musí je vydavatel vložit do společné pásky, kterou označí jménem DPÚ (tzv. **místní novinové svazky – MNS**);
- jednotlivě zasílané noviny a místní novinové svazky, které jsou dopravovány stejnou tratí, označí vydavatel opět na společné pásce názvem dané trati nebo vlakové pošty (tzv. **traťové novinové svazky – TNS**). Pokyny o tvoření TNS vydával DPÚ;
- veškerá označení uvedená výše měla být provedena tiskem, zásadně ne tužkou (ani inkoustovou!); pásky měly být dostatečně pevné, aby se nemohly uvolnit; DPÚ musel být uveden úředním (oficiálním) způsobem – u MNS v jazyce „**státním**“, resp. i v jazyce **národní menšiny**, u TNS výhradně jen v jazyce „**státním**“ (toto ustanovení ze zřejmých důvodů neobsahuje PNŘ z roku 1947);
- v případech, kdy MNS či TNS byly velmi objemné nebo jejich počet byl vysoký, byl vydavatel povinen na pokyn DPÚ používat místo nich tzv. **novinové uzávěry** (novinové balíky a pytle), pro něž platila speciální ustanovení: na novinových balících musel být uveden název novin a jméno DPÚ (u pytlů totéž na „vlaječce“ z bílého tuhého papíru a s označením zeleným písm. „N“ – „noviny“); zvláštní uzavírky (pečetky) se u těchto uzávěrů *něvyžadovaly*, stačil pevný motouz;
- vydavatelem opatřovaný a používaný balicí materiál (papír) nesměl být modrý, zelený nebo červený;
- váha (hmotnost) novinových svazků, balíků nebo pytlů **nesměla být vyšší než 30 kg**.

Doprava novin (způsoby dopravy)

Noviny jsou dopravovány **všemi dopravními prostředky** tak, aby byla zaručena co nejrychlejší doprava obdobně jako u listovních zásilek. Pošta však nemusí dopravovat novinové zásilky (noviny) prostředky mimořádnými (expresní, „luxusní“ vlaky apod.), lze je však

Obr.: Další ukázka přebalové pásky s povolenými doplňujícími informacemi (viz text „PNŘ“ v MR č. 1/2005), zde s natištěnou poznámkou „ZDARMA“, avizující nějaký tiskový vzorek nebo propagační tisk, za nějž adresát neplatí (nejde tedy o poštovní odba-

vení zdarma). Adresátem je „kult. refer. p. Karel Martinovský, Praha II, Hybernská 2“ z podniku Čs. doly, národní podnik, uhel. sklady. Adresa je natištěna přímo na přebalové pásce, není tedy použit adresní proužek v odlišné barvě, jak stanovil předpis. Zásilka byla odbavena z pošty Praha 25; je frankována novinovými známkami v hodnotách 10 h (Poř. NV 24) a 1 Kčs (Poř. NV 31), orazifikovanými velmi zřetelnými otisky denního razítka „PRAHA 25 / 22.V.48-18 / 5b / x x x“. Z hodnoty výplatního plyne, že zásilka obsahovala (i vzhledem k malému objemu přebalu) pouhých 11 kusů vloženého propagačního tisku (10 h / kus), nikoliv 800 kusů, jak je zřejmě omylem uvedeno v adrese.

dopravovat i **leteckou poštou za zvláštních podmínek** – viz „Přehled letecké poštovní dopravy“ („Přehled dopravy do ciziny“).

Dodávání novinových zásilek (novin)

Pro dodávání novin platila ustanovení **Poštovního řádu** o dodávání obvyklých listovních zásilek, pokud v dalším nebylo stanoveno jinak. Adresát si u DPÚ mohl vyhradit **odnášku** novinových zásilek, a to pouhým písemným oznámením; v takovém případě nemusel platit tzv. **příhrádkové** (tj. poplatek za dočasnou úschovu – pozn. autora).

Zajímavé bylo ustanovení o vydávání novinových zásilek i v **neděli a ve dnech státních svátků, případně památných dnech ČSR**, a to u všech DPÚ (*srovnej se současnost!* – pozn. autora). Přednosta DPÚ stanovil podle místních poměrů dobu potřebnou k vyřízení i vydání došlých novin. Sama doba **pro vydávání** musela činit **nejméně 30 minut** (u DPÚ I. a II. třídy min. 30 minut, u ostatních DPÚ min. 20 minut).

Za **nedostatečně vyplacené** nebo **nevypplacené** novinové zásilky musel vydavatel zaplatit **výplatné** v dvojnásobné částce **nedoplatku** (a to případně i za přílohy těchto novin). Opakování těchto závad i po dvojím upozornění poštovním ředitelstvím vedlo k vyloučení těchto novin z účasti na poštovní novinové službě.

(Pokračování)

Zdeněk Fritz

Nejstarší použití známek Hradčany na území Slovenska?

Zajímavý poštověhistorický doklad raného použití čs. známek Hradčany nám zaslal jeden z našich čtenářů. Všeobecně je známo, že čs. známky se na Slovensko dostaly výrazně později než na p.ú. v Čechách. Většina raných celistvostí proto pochází až z druhé poloviny ledna 1919. Použití dřívější (zvláště před 10. lednem 1919) je velmi vzácné a navíc jde až na výjimky většinou o filatelistické zásilky (dopisy), jež byly vyplaceny známkami, které si na Slovensko dovezly soukromé osoby.

O to zajímavější je peněžní poukázka vyplacená trojpáskou známkou 10 h Hradčany a odeslaná už 2. ledna 1919 (!) z p.ú. Skalice (© SZAKOLCZA, 919 JAN. - 2.N.8) do Brentové (Široká Niva) ve Slezsku (© 5. ledna 1919). Také všechny ostatní znaky poukázky potvrzují pravost celistvosti i uvedených dat. Jde tedy zatím o vůbec nejstarší nám známý doklad použití definitivních čs. známek na území Slovenska (byť z pošty v blízkosti hranic).

Doklad je o to cennější, že známky byly vylepeny na poštovním formuláři pravděpodobně přímo poštovním úředníkem, a pochází tedy nejspíš z přídělů známek, který pošta dostala z nadřazeného poštovního

úřadu. (v té době mělo slovenké pošty známkami zásobovat poštovní ředitelství v Brně, které je – jak víme z dochovaných celistvostí – mělo k dispozici už koncem prosince).

Jak je vidět, datum použití čs. známek na Slovensku se posunuje stále blíže k roku 1918, a kdo ví, třeba ji i překročí. Pokud tedy snad má některý ze čtenářů ve sbírce obdobnou celistvost s ještě dřívějším datem, rádi ji uveřejníme.

-red-

PENÍZE A JINOTAJE

Hotové peníze v podobě bankovek a mincí slouží nejen k placení, ale také jako vděčný objekt zkoumání. To může být profesionální, např. numismatické, statistické, uměnovědné, ale také lidové. K lidovému zkoumání dochází často při družné zábavě v hospodě a je k neuvěření, jaké skryté významy a jinotaje jsou na penězích nacházeny, případně vymyšleny.

Tak trochu se o zbystření pozornosti ve vztahu k penězům postaral světoznámý malíř a grafik Alfons Mucha. Vytvořil návrhy některých prvních státovek Československé republiky a na řadu z nich umístil některý z početných zednářských symbolů. Byl velmistrem zednářské lóže a dával tím najevo svou životní filosofii. Státovky, pokud jím byly kompletně navrženy, některé ze symbolů nesly.

Obr. 1: Stylizované kozlíky v ohraničení nápisu u státovky 100 Kč z roku 1920.

Obr. 2: Detail hlavy jednoho ze dvou kozlíků ze státovky 500 Kč z r. 1919.

Na svou poslední padesátkorunovou bankovku, jednu z nejkrásnějších bankovek předmnichovské republiky, umístil zednářských symbolů nejvíc. Na rubové straně shledáme sedmkrát se opakující číslo, kováře, kladivo, srp, písmeno omega ve výstřihu dívky s jablkem, ozubené kolo (Rotary klub), hvězdný kruh, rituálního kozla Bafometa a zašifrovaný symbol mužské plodivé síly v hlavičce dívky, resp. v profilu vpravo.

Obr. 3: Rubová strana státovky 50 Kč od A. Muchy (rok 1929).

Svobodomyslnost a tolerantnost zednářů leckomu vadila. Byl pak napadán pisálky, kteří si v době války osvojili termíny „žido-boševicko-zednářští plutokraté“ a nedlouho po válce „anglo-američtí imperialisté a váleční štváči“.

Jinotaje v normálních poměrech neznamenaají nic víc, než prostou legraci. V totalitních režimech je ale všechno jinak a nezřídka mají politický obsah. Ve strážcích ideologické čistoty pak vyvolávají krajní nevoli, následuje beznadějně hledání viníků.

Němečtí okupanti nařídili postupně vyměnit prvorepublikové peníze za nové, demokratická republika nesměla být připomínána. Na protektorátní papírové dvacetikoruně se tak ocitl portrét chlapce s poněkud germánskou vizáží. V jeho uchu byla shledána německá myš a česká veřejnost uvěřila, že jde o záměr.

Pisatel tohoto článku se později autora grafického linkového přepisu, výborného rytce Jindry Schmidta, zeptal, zda to byl jeho úmysl. Jindra Schmidt to popřel s poukazem na centrálu Gestapa, vzdálenou od tiskárny asi čtyři sta metrů. Koncentrák by neriskoval, stejně ale nebyl nějakou dobu bez obav, zda si pro něho nepřijdou.

Obr. 4: Detail ucha chlapce z lícni strany 20 Kč (1944).

Koncem roku 1973 byla vydána pětisetkorunová bankovka podle návrhu akademického malíře a grafika Jaroslava Lukavského. Vydání vyšší hodnoty než 100 Kčs bránil tehdejší ministr financí Júlíus Ďuriš, přestože byla víc než potřebná již koncem padesátých let. Prosadit vydání pětisetkoruny bylo možné až po jeho odvolání z funkce. Příprava se táhla léta, autor vybraného návrhu musel návrh neustále přepracovávat. Když už se konečná verze chýlila ke konci, vznesl politický orgán závažnou připomínku, že paprsky nad Děvínem vytvářejí podobu kříže a to přece nejde. Autor opět předělával. Byl to jediný objev ideologů, který zachytil domnělý potenciální jinotaj před vydáním bankovky, na ostatní již jejich představivost nestačila.

Úrodná doba pro vymýšlení jinotajů na bankovkách a mincích nastala po rozvívání „normalizace“, táhnoucí se počínaje rokem 1969 řadu let. V dubnu 1971 byla vydána dvacetikorunová bankovka v moderním pojetí podle návrhu akad. malíře Karla Hrušky. Zadané téma „Jan Žižka a husitství“ řešil ztvárněním dobové plastiky Jana Žižky z tábořského městského znaku na lícni straně a na rubové pochoduujícího husitského vojska podle dobové malby. Pro dokreslení tehdejší atmosféry je třeba pro mladší čtenáře dodat, že součástí normalizace byla čistka ve vládnoucí straně, protože nemalá část členů s intervencí armád Varšavské dohody a s normalizací nesouhlasila. Husákovské vedení rozdělilo stranickou masu na „zdravé jádro“ (ti zůstali) a praviváčky, kteří byli vyhozeni. Všeobecná otrávenost s poměry se stala živnou půdou pro zkoumání nově vydané bankovky a hledání jinotajů. V ryteckých čarách podoby Jana Žižky byly nahlédány: portrét Heleny Vondráčkové, Milady Horákové, kata Milady Horákové a dokonce i zašifrované datum 21.8. 1968...

Obr. 5: Detail portréto J. Žižky na lícni straně 20 Kčs. K nalezení jinotajů je třeba mít ale dost fantazie...

O sugestivnosti jinotajů se přesvědčil pisatel tohoto článku, který měl organizační přípravu vydání nových peněz na starosti. Byl předvolán k svému vrchnímu řediteli, jinak soudnému a bystrému člověku. Ten se o zašifrovaném datu od někoho dozvěděl. Se zvětšovací lupou v ruce řekl, že tam zmíněné datum skutečně vidí. Po upozornění, že nátiisk bankovky před časem svým podpisem schválil, přestal datum vidět. Jinotaje v podobě Jana Žižky se navzájem potíraly, a byly proto snadno vyvratitelné.

Nebezpečnější byl vtíp, který se týkal pochoduujícího husitského vojska na rubové straně. Byla to vlastně otázka: „Kde je tu zdravé jádro a kdo to vede? Přece slepý (Žižka) a kněz, co má obě ruce levé.“ Následovalo rozhořčení ideologů a záležitost se dostala až do federální vlády. Předcházelo šetření, kdo to zavinil. Je skutečností, že si levých rukou kněze nikdo nevšímal, ani autor návrhu. A i kdyby, „vylepšení“ středověkého díla by bylo kulturní barbarství. Viníka ale bylo třeba pojmenovat. To potíže nedělalo – byl jím Janíček Zmílelý z Písku, který list s husitským vojskem namaloval na sklonku 15. století, pravděpodobně podle starší předlohy. List byl později zařazen do tzv. Jenského kodexu.

Obr. 6: Detail kresby z rubové strany 20 Kčs, kde má kazatel skutečně obě ruce levé.

Ústavně odpovědný ministr financí musel vládě podat vysvětlení a předložit i zvětšený obrázek z Jenského kodexu. Vláda vysvětlení přijala (nic jiného ani nezbývalo), ale ihned přijala závazné usnesení,

že jí napříště musí být návrhy bankovek před realizací předkládány k odsouhlasení.

O rok později byl nalezen další jinotaj, tentokrát na dvoukoruně. Někdo si všiml, že na rubu mince jsou pod socialistickými emblémy (přání ministra financí) iniciály autora návrhu, akad. sochaře Josefa Nálepy, tedy JN. Po otočení o 180° stupňů mohly být při určité fantazii ve vztahu ke zmíněným emblémům čteny jako Ne. Okamžitě přišel z vyšších míst dotaz, zda by bylo možné iniciály autora přemístit jinam a vůbec, co s tím. Odpovězeno, že přemístění by bylo na příštích razbách snadné, ale veřejnost by to chápala jako potvrzení úmyslu a z dvoukorun s původním umístěním iniciál by se okamžitě stal předmět intenzivního sběratelského zájmu, a to nejen u sběratelů

Obr. 7: Detail převrácených iniciál Josefa Nálepy na rubu mince 2 Kčs z r. 1971.

domácích. Konečné doporučení: nechat to být. Také nechali, ale pro jistotu dva pánové z StB navštívili autora návrhu a po zjištění, že iniciály ve stejné grafické podobě užívá dlouhá léta, odešli.

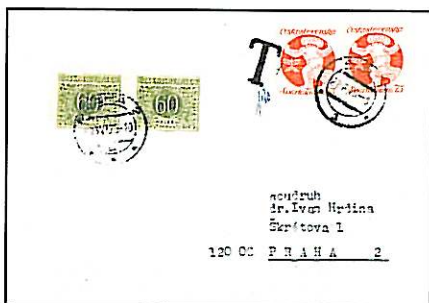
Obr. 8: Část rubu mince 20 h z r. 1972.

To ale nebylo všechno. V rámci modernizace soustavy mincí byl v roce 1972 nahrazen hliníkový pětadvacetník mosazným dvacetihálérem. Autorem návrhů nových haléřových mincí se stal akad. sochař František David. Jím navržené rubové strany obsahovaly jen velké hodnotové číslo a zkratku „h“. Ideologům se to zdálo málo a cestou federálního ministerstva financí prosadili, aby i rubové strany nesly pěticičnou hvězdičku, ačkoliv v pavěze státního znaku na lící straně už jedna byla. Prý v zájmu posílení socialistické státnosti. Autor návrhů dvacetiháléře, desetiháléře, pětihaléře a padesátihaléře musel rubové strany přepracovat, jinak by se tam přidaná hvězdička nevešla. Zanedlouho po vydání dvacetiháléře vtipálci zakrývali dolní tři čtvrtiny rubové strany. Nahoře pak byla vidět hvězdička nad dvěma oblouky, které připomínají jistou tělesnou partii, bez níž bychom se nemohli posadit. Provázeli dotazem: „Vidíš kam ta hvězda zapadá?“ A většinou jadrně dopověděli. Žádné šetření nenásledovalo, i-
deologové už začínali chápat, že se s tím nedá nic dělat.

Obr. 8: Část rubu mince 20 h z r. 1972.

V roce 1985 byla vydána tisícikoruna podle návrhu akad. malíře a grafika Albína Brunovského se zadaným tématem „Bedřich Smetana a jeho dílo.“ Nerodila se snadno. Autor byl nucen po různých, zpravidla nekvalifikovaných připomínkách rubovou stranu několikrát předělávat. Konečně byla přijata varianta s mytickým Vyšehradem. Ale i zde byly po vydání do oběhu nalezeny jinotaje, a to obrys sovětského tanku v pozadí přibližně v místě podolské

❖ **FILATELISTICKÉ ÚSMĚVY.** „Sprýmovný“ dopis zaslal nám neznámý odesílatel dr. Hrdinovi z Prahy 2, když obálku „ofrankoval“ značně úsporným způsobem: místo známky 60 h z emise k Čs. spartakiádě 1975 na její místo nalepil těsně vedle sebe dva kupony formátu 19x23 mm (čímž dosáhl stejné plochy jako uvedená známka formátu 41x23 mm), provázející na PL tutéž známku ve čtyřech svislých sloupcích. Zatímco známka je třibarevná, kupony byly jen červené.

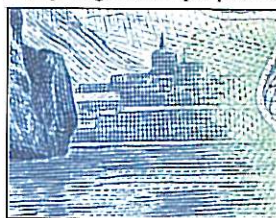
Na podací poště AŠ 1 tuto „kuriozitu“ kupodivu jakoby akceptovali, když kupony

orazítkovali denním razítkem „AŠ 1 / 21.6.75-9 / x 3 x“ (což neměli dělat), avšak vzápětí přidali známé „T“, signalizující pro dodací poštu nutnost vybrat doplatné (správně uvedeno 1,20 Kčs). Dodací pošta Praha 2 toto vzorovým způsobem učinila, což doložila dvěma doplatními známkami 60 h (Pof. D83B) orazítkovanými denním razítkem „PRAHA 2 / 23.VI.75-10 / c / x x x“.

❖ **ZA 1. SVĚTOVÉ VÁLKY** sloužily v rakouskouherské armádě desetitisíce Čechů. Stávalo se, že některé jednotky byly zařazeny do složek císařské německé armády. Vojín František Novotný sloužící u zeměbranceckého

vodárny a náznak monstace, tvořené dvěma zrcadlovými pestrobarevnými gilošemi při pravém okraji rubu.

Obr. 9: Obrys „ruského“ tanku na bankovce 1000 Kčs z roku 1985.

Obr. 10: Náznak „monstace“ spatřovaný hledači na rubu bankovky.

Netřeba poznamenávat, že opět zapracovala fantazie a nikoliv úmysl. Vrchnost sice nezasáhla, ale bezstarostná nezůstala. Protože měly následovat další nové bankovky, přišel kdosi s nápadem ustavit komisi, která by návrhy určené k realizaci prohlédla a posoudila, zda jednotlivé grafické části a atributy nezavádějí možnosti pro případné vyhledávání jinotajů. Pisatel tohoto článku byl dotázán, zda by byl ochoten se tohoto předběžného vyhledávání účastnit. S poukazem na naprostý nedostatek představitelů v tomto směru účast odmítl.

Jinotaje v době totality režim zesměšňovaly a byly svéráznou lidovou formou protestu. Souvisí tak trochu se švejkovskou povahou, že je dobře znali a často i rozšiřovali i tzv. „skalní“ soudruzi.

Jsou hledány na penězích jinotaje i dnes? Jistě, ale jen jako nezávazná legrace, v době svobody projevu a tisku je možné ventilovat nesouhlas veřejně. Abychom současné peníze nevynechali: např. na rubové straně dvousetkoruny někdo nahlédl v kresbě ruky dospělého neoděné torzo muže, zbytek kresby postačí zakrýt prsty. Autor návrhu akad. malíř Oldřich Kulhánek (mimořádně jediný autor, který od roku 1919 navrhl kompletní realizovanou soustavu bankovek), se tomuto „nálezu“ nezfízeně smál.

Obr. 11: Detail z rubu bankovky 200 Kč z r. 1993. Takovou interpretaci ale umožňuje (stejně jako u většiny ostatních případů) jen vytržení části kresby z jejího kontextu.

Uvidíme, jaké objevy nám v budoucnu přinesou eura. Že tam ale jinotaje budou, si můžeme být jisti. Fantazii se přece meze nekladou.

Jiří Pekárek

pluku č. 54 byl právě touto výjimkou. Jeho adresa zněla: Sanitní oddělení císařské německé výpravní poštovní pošty 4. zeměbrancecké divize zeměbranceckého armádního sboru. vost

❖ **VLAŠKOVÁ POŠTA č. 322** používala roku 1926 typické Ⓢ Rakovník – Mladotice. Trať byla tehdy 39 km dlouhá a projížděla mj. i rodištěm Dr. E. Beneše, Kozlany, dále pak Kralovicemi. Dnes už existuje jen 19kilometrové torzo železnice z Rakovníka do Čisté. Zbytek trati už zarůstá vegetací. Tedy jde už o záležitost historickou jak z hlediska filatelistů, tak i milovníků železniční historie... vost